

Jacek Gołaczyński

Zastaw nieposesoryjny oraz hipoteki i przywileje na ruchomościach w prawie francuskim

W prawie francuskim problematyka zabezpieczeń rzeczowych wierzytelności jest dość złożona. System tych zabezpieczeń jest bowiem bardzo bogaty i składa się z takich praw, jak zastaw, hipoteka i przywileje¹, przy czym w każdej z kategorii wyróżnia się wiele podtypów tworzonych ze względu na różne kryteria. W niniejszym opracowaniu zostaną zaprezentowane zabezpieczenia rzeczowe wierzytelności na rzeczach ruchomych, które nie wiążą się z przeniesieniem posiadania rzeczy na wierzyciela zabezpieczonego, zatem zakres rozważań zostanie ograniczony ze względu na przedmiot zabezpieczenia (rzecz ruchoma) i kwestię posiadania rzeczy.

Wstępnie należy jedynie stwierdzić, że w prawie francuskim, zasadniczo, zabezpieczenia mogą mieć za przedmiot albo ruchomości, albo nieruchomości. Niekiedy jednak występują też zabezpieczenia będące

¹ W doktrynie prawa cywilnego Francji zagadnienia dotyczące zabezpieczeń wierzytelności zajmują dużo miejsca. I tak, np. M. Cabrillac, Ch. Mouly, *Droit de sûretés*, Litec. Edycja trzecia, Paris 1995; M.N. Jobard-Bachelier, *Sûretés. Publicité foncière, Memento Dalloz*, Paris 1996; P. Malaurie, L. Aynes, *Les sûretés, la publicité foncière*, Cujas, 7 edycja Paris 1995; G. Marty, P. Raynaud, Ph. Jastes, *Les sûretés, la publicité foncière*, Sirey, Paris 1987; H. i L. Mazeaud, *Leçons de droit civil*, t. 3, *Sûretés*, przez V. Ranouil, F. Chabas, 6 edycja Paris 1998; M. Planiol et G. Ripert, *Traité pratique de droit civil française*, t. 12-13; *Sûretés réelles*, 2 edycja przez Becque, Paris 1953; J. Mestre, E. Putman, M. Billiau, *Traité de droit civil* pod redakcją J. Ghestin, Paris 1996; D. Legeais, *Sûretés et garanties du crédit*, Paris 1996; A. Weill, *Droit civil: Les sûretés, la publicité foncière*, Paris 1979.

obciążeniem jednych i drugich rzeczy jednocześnie (np. niektóre przywileje, prawo zatrzymania). Można także wyróżnić zabezpieczenia, które obciążają wszystkie rzeczy ruchome i nieruchomości dłużnika. Są to zabezpieczenia ogólne (*les sûretés generales*) i powstają z mocy ustawy (*les sûretés legales*). Oczywiście przeważają w praktyce zabezpieczenia, które powstają jedynie na określonej rzeczy ruchomej lub nieruchomości dłużnika i wówczas noszą nazwę zabezpieczeń szczególnych (np. *les privileges speciales*). Należą także do nich: prawo zatrzymania (*droit de retention*), zastaw (*gage* i *antichrese*) i hipoteka umowna (*l'hipotheque conventionnelle*). Do zabezpieczeń na poszczególnych rzeczach zalicza się więc przywileje szczególne (np. przywileje szczególne na ruchomościach, na nieruchomościach) i hipoteki ustawowe uprzywilejowane².

Z punktu widzenia konieczności przeniesienia posiadania rzeczy na wierzyciela można wyróżnić zabezpieczenia rzeczowe, które powstają w wyniku przeniesienia posiadania rzeczy lub bez niego³. Do tych pierwszych zalicza się prawo zatrzymania (*droit de retention*), zastaw zwykły (*gage de droit commun*), zastaw handlowy (*gage commercial*), warrant z pozostawieniem towarów w magazynie generalnym i zastaw wykorzystujący rachunek bankowy (*Bordereau Dailly*)⁴. Z kolei zabezpieczeniami rzeczowymi, które nie potrzebują przeniesienia posiadania, są: warrant rolniczy (*warrant agricole*)⁵, warrant na produktach petrochemicznych (*warrant petrolier*)⁶, warrant przemysłowy (*warrant des produits industriels*)⁷, zastaw na materialnych i niematerialnych składnikach przedsiębiorstwa (*nantissement de fonds de commerce*)⁸, zastaw na narzędziach i urządzeniach wykorzystywanych w działalności zawodowej (*nantisse-*

² V. Ranouil, F. Chabas, *Leçons de droit civil*, s. 77.

³ D. Legeais, *op. cit.*, s. 193.

⁴ T. Stawecki, [w:] T. Stawecki, M. Tomaszewski, F. Zedler, *Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Komentarz*, Warszawa 1996, s. 184; J. Gołabczyński, *Zastaw na rzeczach ruchomych w prawie francuskim i prawie polskim*, KPP 1999, z. 3, s. 535-536.

⁵ Ustawa z dnia 30.04.1906 r. o warrancie rolniczym.

⁶ Ustawa z dnia 8.08.1913 r. o warrancie hotelowym.

⁷ Ustawa z dnia 12.09.1904 r. o warrancie na produktach przemysłowych.

⁸ Ustawa z dnia 17.03.1909 r. o zastawie na materialnych i niematerialnych składnikach przedsiębiorstwa.

ment de l'outillage et do materiel d'équipement professionnel)⁹, zastaw na pojazdach mechanicznych¹⁰.

Jak już wyżej wspomniano, w prawie francuskim do zabezpieczeń rzeczowych wierzitelności zalicza się także przywileje (*les privileges*). Wyróżnia się przywileje ogólne, do których należą: przywilej wynagrodzenia za pracę za dwa ostatnie miesiące, przywilej kosztów sądowych, przywilej kosztów leczenia, przywilej świadczeń alimentacyjnych i przywilej świadczeń odszkodowawczych. Przywileje szczególne dzieli się natomiast na dwie grupy. Pierwsza z nich, bazująca na konstrukcji zastawu (uznaje się, że zastawca wyraża cichą zgodę na powstanie zastawu), obejmuje przywilej wynajmującego lokal (*le privilege de l'aubergiste*), przywilej samochodowy (*le privilege du voiturier*), przywilej państwowy (*le privilege de l'État*). Do drugiej grupy zalicza się te, które nie pozbawiają właściciela rzeczy jej posiadania, a więc przywilej sprzedawcy mebli (*le privileges de meubles*) i przywilej kosztów zabezpieczenia rzeczy (*le privilege pour frais de conservation*)¹¹.

1. Zastaw posesoryjny pozorny. Uwagi ogólne

W prawie francuskim wyróżnia się także zastaw, który powstaje przez przeniesienie dokumentu stwierdzającego istnienie określonej rzeczy ruchomej. Ustawodawca zastępuje w ten sposób przeniesienie posiadania rzeczy. Do tego rodzaju zastawów zalicza się zastaw na samochodach i warranty. Prezentowany jest także pogląd, że zastaw na samochodach i warranty należą do zastawów bez przeniesienia posiadania, podobnie jak hipoteki na rzeczach ruchomych¹². Takie zapatrywanie wynika z kwestionowania w ogóle istnienia zastawu posesoryjnego pozornego. Według autorów, którzy głoszą powyższy pogląd, dopuszczalny jest jedynie podział zastawów na rzeczach ruchomych według kryterium przeniesienia po-

⁹ Ustawa z dnia 18.01.1951 r. o zastawie na narzędziach i urządzeniach wykorzystywanych do działalności zawodowej.

¹⁰ Ustawa z dnia 29.12.1934 r. o zastawie na pojazdach mechanicznych.

¹¹ P. Raynaud, *op. cit.*, s. 133.

¹² V. Ranouil, F. Chabas, *op. cit.*, s. 106-113; G. Marty, P. Raynaud, Ph. Jastez, *Droit civil. Les suretés. La publicité fonciere*, Paris 1987, s. 292-307; R. Tandler, *Les suretés*, Paris 1983, s. 79 i A. Weill, *Droit civil. Les suretés. La publicité fonciere*, Paris 1979, s. 103-113.

siadania rzeczy, a nie dokumentu, który „rzecz reprezentuje”. W literaturze francuskiej pozostaje także dyskusyjna kwestia, czy do zastawu pozornego zalicza się zastawy na materiałach i narzędziach, czy może są to już hipoteki na rzeczach ruchomych¹³.

1.1.Zastaw na samochodach (*le gage automobile*)

Zastaw na samochodach został uregulowany ustawą z dnia 29.12.1934 r. Ustawodawca francuski chciał w ten sposób umożliwić rozwój francuskiego przemysłu samochodowego. Ten, kto kupuje samochód na kredyt może zaferować samochód jako zabezpieczenie jego spłaty z możliwością dalszego z niego korzystania. W miejsce wydania samochodu zastawnikowi następuje wpis do rejestru prowadzonego w prefekturze. Wpis do rejestru jest jednak tylko warunkiem skuteczności tego zastawu względem osób trzecich. Umowa o ustanowienie zastawu powinna być zawarta w formie pisemnej (aktu notarialnego lub z podpisami poświadczonymi urzędowo) i zawierać oznaczenie umowy sprzedaży samochodu lub pożyczki zawartej w celu sprzedaży oraz charakterystyczne cechy samochodu¹⁴.

Zastawnik, jak każdy uprawniony z tytułu zastawu posesoryjnego, korzysta z prawa zatrzymania (*droit de retention*), ponieważ jest posiadaczem dowodu, że zastaw jest wpisany do rejestru, co zastępuje przeniesienie posiadania. Jednak wierzyciele, którzy korzystają z efektywnego posiadania rzeczy obciążonej zastawem, mogą przeszkodzić zastawnikowi z zastawu na samochodzie realizacji jego prawa¹⁵.

Zastawnikowi przysługuje także prawo ochrony jego zastawu na wypadek zbycia rzeczy w czasie trwania zastawu (*droit de suite*). Sprzedawca samochodu lub pożyczkodawca, który regularnie wpisywał swoje prawo zastawu, w okresie 3 miesięcy od dopuszczenia samochodu do użytku może domagać się jego wydania od każdego, kto nim włada. Sytuacja zastawnika z zastawu na samochodach jest zatem korzystniejsza niż zastawnika z zastawu zwykłego, ponieważ *droit de suite* istnieje, nawet

¹³ D. Legeais, *op. cit.*, s. 216.

¹⁴ D. Legeais, *op. cit.*, s. 217;

¹⁵ Orzeczenie Sądu Kasacyjnego z dnia 11.06.1969 r., *Receuil Dalloz* 1970, s. 244; D. Legeais, *op. cit.*, s. 218.

jeżeli zastawca dokona zbycia samochodu na rzecz osoby działającej w dobrej wierze¹⁶.

Zastawnik może się zaspokoić z przedmiotu zastawu według reguł określonych w art. 93 k.h. franc.¹⁷ niezależnie od tego, czy jego wierzytelność jest cywilna, czy handlowa. Zastawnik powinien w terminie 7 dni od zawiadomienia dłużnika sprzedać samochód obciążony zastawem w drodze licytacji publicznej, po jego wcześniejszym zajęciu. Sąd nie musi wyrażać zgody na sprzedaż, ponieważ ma ona charakter pozasądowy (art. 93 k.h. franc. wyłącza bowiem art. 1244 k.h. franc.). Zastawnik, w celu odebrania rzeczy zastawcy, musi skorzystać z nowej procedury zajęcia rzeczy i jej egzekucyjnej sprzedaży wprowadzonej przez dekret z dnia 31.07.1992 r. w zastosowaniu do ustawy z dnia 9.07.1991 r., które zreformowały egzekucję z ruchomości. Zastawnik powinien jednak najpierw spróbować sprzedaży z wolnej ręki, a jeżeli zastawca odmówi wydania samochodu zastosować sprzedaż egzekucyjną¹⁸. Istnieje także pogląd, że zastawnik może swobodnie wybrać między sprzedażą z wolnej ręki a egzekucją. W przypadku gdy zastawnik korzysta z drogi sądowej, realizuje prawo pierwszeństwa na tych samych zasadach, co zastawnik zastawu zwykłego¹⁹.

Zastawnik zaspokaja swoją wierzytelność także w przypadku kradzieży lub utraty samochodu z polisy ubezpieczeniowej, z tym, że jego wierzytelność jest wyprzedzona przez należności Skarbu Państwa²⁰.

1.2. Warranty (*les warrants*)

Warranty są zastawami, które polegają na tym, że zastawca nie przenosi efektywnie posiadania rzeczy na zastawnika. Jeżeli warrant mają za przedmiot towary, zastawca deponuje rzeczy w magazynie generalnym (*magasin general*). Dokument zwany warrantem przekazywany jest zastawnikowi, który ustanawia dziennik zastawu. Przeniesienie zatem posiadania warrantu (dokumentu) powoduje skutki podobne do przenie-

¹⁶ R. Tendler, *op. cit.*, s. 97-98; A. Weill, *op. cit.*, s. 109; V. Ranouil, F. Chabas, *op. cit.*, s. 111-112.

¹⁷ Kodeks handlowy z 1807 r. zwany dalej k.h. franc.

¹⁸ D. Legeais, *op. cit.*, s. 218 i cytowana tam literatura.

¹⁹ R. Tendler, *op. cit.*, s. 98.

²⁰ D. Legeais, *op. cit.*, s. 218. R. Tendler, *op. cit.*, s. 98-99.

sienia posiadania rzeczy. Warranty mogą być rolnicze, handlowe, przemysłowe i paliwowe²¹. We wszystkich tych wypadkach dokument reprezentuje zabezpieczenie. Może on być także przenoszony przez indos. Posiadacz warrantu jest uważany za zastawnika posesoryjnego²². Poniżej zostanie omówiony tylko dla przykładu warrant rolniczy.

1.2.1. Warrant rolniczy (*le warrant agricole*)

Warrant rolniczy został uregulowany ustawą z dnia 30.04.1906 r. (ze zmianami wprowadzonymi ustawą z dnia 28.09.1935r.). Regulacja ta pozwala na ustanowienie zabezpieczenia mającego za przedmiot rzeczy przedsiębiorstwo rolnicze oraz rzeczy zużywalne. Może mieć także za przedmiot zwierzęta lub zbiory. W praktyce zbiory ze zniw są częstym przedmiotem tego zastawu. Ustanowienie następuje poprzez wystawienie przez urzędnika w sądzie (*tribunal d'instance*) dokumentu potwierdzającego wpis zastawu do rejestru. Rejestr prowadzony jest przez sąd, w okręgu którego znajduje się przedmiot zastawu. Każdy nabywca warrantu (dokumentu potwierdzającego uprawnienie z zastawu) ma obowiązek zawiadomić o tym fakcie urzędnika prowadzącego rejestr. Wpis do rejestru powoduje, że warrant staje się skuteczny wobec osób trzecich²³. Orzecznictwo zrównało przeniesienie dokumentu (warrantu) z przeniesieniem posiadania, dlatego właśnie warrant rolniczy traktowany jest jako zastaw posesoryjny pozorny²⁴.

Zastawca nie może, pod groźbą odpowiedzialności cywilnej za szkodę oraz groźbą odpowiedzialności karnej, zbywać przedmiotu zastawu ani nawet przenosić rzeczy do innego miejsca bez zgody zastawnika (art. 14 ustawy z 1906 r.). Zastawnik z warrantu rolniczego korzysta ze wszystkich uprawnień przysługujących zastawnikowi zwykłemu, jednak orzecznictwo nie przyznaje mu prawa zatrzymania skutecznego względem posiadacza efektywnego rzeczy²⁵.

²¹ Więcej na temat tych warrantów J. Mestre, E. Putman, M. Billiau, *op. cit.*, s. 360-370.

²² *Ibidem*, s. 219; por. też A. Weill, *op. cit.*, s. 105 i nast.

²³ Warrant bez wpisu do rejestru jest natomiast skuteczny jedynie między stronami umowy.

²⁴ Orzeczenie Sądu Kasacyjnego z dnia 22.04.1918 r., Recueil Dalloz 1919, 1, s. 33.

²⁵ D. Legais, *op. cit.*, s. 219-220.

1.3. Zastaw na materiałach i urządzeniach (*le nantissement du materiel et de l'outillage*)

Zastaw na materiałach i urządzeniach został uregulowany ustawą z dnia 18.01.1951r. w celu ułatwienia odnowienia parku maszynowego przemysłu francuskiego²⁶. Jednak kwalifikacja prawna tego zastawu jest trudna. Z jednej strony, wykazuje on cechy hipoteki, ponieważ warunkiem jego powstania nie jest przeniesienie posiadania rzeczy na zastawnika, a wpis do rejestru, z drugiej strony, zastawca nie może rzeczami obciążonymi rozporządzać, a zastawnik ma prawo zaspokoić się przez nabycie rzeczy na własność, co jest charakterystyczne dla zastawu²⁷.

Zastaw na materiałach i urządzeniach powstaje przez zawarcie umowy w formie aktu notarialnego lub z podpisami urzędowo poświadczonymi. Pod rygorem nieważności umowa winna zawierać określenie rzeczy będących zabezpieczeniem zapłaty ceny lub spłaty pożyczki. Zastaw ten może być bowiem ustanowiony dla zabezpieczenia wierzytelności z tytułu ceny sprzedaży materiałów lub urządzeń albo wierzytelności z umowy pożyczki na zakup tych rzeczy. Podlega on rejestracji. Pierwsza jest obowiązkowa i stanowi przesłankę powstania zastawu. Wpisu dokonuje urzędnik w sądzie gospodarczym (*greffe du tribunal de commerce*). Drugi wpis jest fakultatywny i powoduje skuteczność zastawu względem osób trzecich. Zastawnik może domagać się, by na rzeczy znajdowała się tabliczka z informacją o dacie wpisu do rejestru zastawu. To ujawnienie zastawu jest konieczne, aby zastawnik mógł w pełni korzystać z prawa ochrony zastawu (*droit de suite*). Jeżeli zatem osoby trzecie będą chciały nabyć rzecz obciążoną tym zastawem, to nie będą korzystały z przymiotu dobrej wiary (art. 2279 k.c. franc.)²⁸.

Skutkiem ustanowienia tego zabezpieczenia jest pozbawienie zastawcy możliwości zbywania rzeczy obciążonych bez zgody sądu lub zastawnika. Ten zakaz jest chroniony także karnie.

Zastawnik korzysta z prawa pierwszeństwa (*droit de preference*), chociaż jego wierzytelność jest wyprzedzana przez przywilej na rzecz kosztów

²⁶ G. Ripert, *Le nantissement de l' outillage et du materiel d'equipement*, Recueil Dalloz 1951.

²⁷ M. Cabrillac, *La protectin du creancier dans les suretés mobilières conventionnelles sans depossession*, Paris 1954, nr 156.

²⁸ D. Legeais, *op. cit.*, s. 221-222.

sądowych, kosztów utrzymania rzeczy obciążonych oraz przez przywilej z tytułu wynagrodzenia za pracę²⁹.

Zastawnikowi przysługuje także prawo ochrony zastawu (*droit de suite*), które pozwala mu zaspokoić się z rzeczy nawet po dokonanej przez zastawcę sprzedaży. Prawo to jest w pełni skuteczne względem osób trzecich, o ile na rzeczy została umieszczona tabliczka. Jednak te dwa uprawnienia nie są wystarczające dla zabezpieczenia interesów zastawnika w przypadku ogłoszenia upadłości dłużnika, ponieważ wówczas uprawnienia te ulegają zawieszeniu, podobnie jak prawa innych wierzycieli.

Obecnie zastaw ten nie jest często wykorzystywany w praktyce obrotu gospodarczego. Powodem tego jest brak możliwości zbycia rzeczy będących przedmiotem zabezpieczenia. Mimo że zastawnik może zaspokoić swoją wierzytelność, żądając przeniesienia własności zabezpieczonych rzeczy na siebie, to obecnie sposobem finansowania zakupów materiałów lub urządzeń dla przemysłu jest leasing (franc. *credit-bail*) lub sprzedaż z zastrzeżeniem prawa własności³⁰.

2. Hipoteka na rzeczach ruchomych

W prawie francuskim kryterium podziału zabezpieczeń rzeczowych na ruchomościach jest przeniesienie posiadania (*depossession*) rzeczy na wierzyciela. To powoduje, że wśród zabezpieczeń mających za przedmiot ruchomości wyróżnia się zarówno zastawy, jak i hipoteki. Zabezpieczenia rzeczowe na ruchomościach, które powstają przez umowę oraz wpis do rejestru, zwane są tu hipotekami na ruchomościach (*les hypotheque mobilières*). Zalicza się do nich hipoteki: morską, rzeczną, lotniczą, zastawy bez przeniesienia posiadania i zabezpieczenia sądowe (*suretés judiciaires conservatoires*).

2.1. Hipoteka morska, rzeczna i lotnicza

Statki, barki i samoloty są rzeczami ruchomymi, które przez swoje cechy mogą być łatwo poddane reżimowi hipoteki.

²⁹ *Ibidem*

³⁰ M.C. Amiot, *Le nantissement sur le materiel de la loi du 18 janvier 1951 et le gage sur vehicule satisfait les etablissements de credit?*, Revue Droit Bancaire 1989, s. 191.

Hipoteka morska (*hipotheque maritim*) została uregulowana w ustawie z dnia 3.01.1967 r. Ujawnienie tego zabezpieczenia, jak i innych praw na statku następuje przez wpis w urzędzie celnym macierzystego portu statku. Brak tego wpisu powoduje, że hipoteka nie jest skuteczna względem osób trzecich. Hipoteka zapewnia wierzycielowi uprawnionemu prawo pierwszeństwa (*droit de preference*) i ochrony (*droit de suite*), podobnie jak w przypadku hipoteki na nieruchomości³¹.

Hipoteka rzeczna została uregulowana w ustawie z dnia 5.07.1917 r. Ujawnienie jej następuje przez wpis dokonywany przez urzędnika w sądzie gospodarczym (*greffe du tribunal de commerce*) w okręgu, w którym znajduje się siedziba biura rejestru statku rzeczno³².

Hipoteka lotnicza (*hipotheque aerienne*) została uregulowana ustawą z dnia 31.05.1924 r. Wszystkie samoloty francuskie są obowiązkowo wpisywane do rejestru prowadzonego wyłącznie przez ministra właściwego w sprawach lotnictwa cywilnego. Wpis hipoteki następuje do tego rejestru i powoduje powstanie tego prawa. Zatem reżim hipoteki lotniczej jest taki sam, jak hipoteki na nieruchomości³³.

3. Zastawy nieposesoryjne (*Les nantissements et gage sans dépossession*)

Z wyjątkiem zastawu na materiałach i urządzeniach ustawodawca francuski uregulował zastaw na przedmiotach wchodzących w skład przedsiębiorstwa jako zastaw nieposesoryjny.

3.1. Zastaw na składnikach przedsiębiorstwa (*Le nantissement de fonds de commerce*)

Zastaw na składnikach przedsiębiorstwa został uregulowany ustawą z dnia 17.03.1909 r. Przedmiotem jego mogą być wszystkie składniki przedsiębiorstwa, z wyjątkiem towarów przeznaczonych do sprzedaży. Strony mogą postanowić, że zastaw ten będzie obciążał także inne elementy przedsiębiorstwa, takie jak patenty, licencje, znaki towarowe, urządzenia i narzędzia służące do prowadzenia przedsiębiorstwa oraz

³¹ D. Legeais, *op. cit.*, s. 268-269.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

materiały, firmę, prawo najmu i klientelę³⁴. Regulacja dopuszczalnych przedmiotów tego zastawu została zawarta w art. 9 ustawy z dnia 17.03.1909 r. i ma charakter taksatywny. Jednak, jeżeli umowa o ustanowienie zabezpieczenia nie precyzuje dokładnie co jest przedmiotem zastawu, wówczas, zgodnie z art. 9 ustawy, uważa się, że jedynie będą to: firma, prawo najmu, klientela i renoma przedsiębiorstwa³⁵.

Umowa o ustanowieniu tego zabezpieczenia winna być zawarta w formie aktu notarialnego lub w formie pisemnej z podpisami urzędowo poświadczonymi. Zastaw podlega wpisowi do rejestru prowadzonego przez urzędnika w sądzie gospodarczym (*greffe du tribunal de commerce*) w terminie 15 dni od podpisania umowy. Jeżeli termin ten nie zostanie dotrzymany, umowa zastawu traci moc. Wpis jest ważny przez dziesięć lat, o ile nie zostanie odnowiony. Sądem właściwym do prowadzenia rejestru jest sąd, w okręgu którego składniki przedsiębiorstwa są wykorzystywane³⁶.

Zastawnikowi przysługuje zarówno prawo pierwszeństwa (*droit de preference*), jak i prawo ochrony zastawu (*droit de suite*), natomiast zastawca zachowuje prawo do rozporządzania rzeczą, jednak z pewnymi zastrzeżeniami. Dłużnik zachowuje także uprawnienie do zarządzania przedmiotem zastawu i żadne ograniczenia w tym zakresie nie są przewidziane przez prawo.

Zaspokojenie zastawnika następuje przez sprzedaż rzeczy będących przedmiotem zastawu i uczestniczenie w podziale sumy uzyskanej z egzekucji, z tym, że wierzytelność zabezpieczona tym zastawem będzie korzystała z pierwszeństwa przed innymi wierzytelnościami, z wyjątkiem należności przysługujących Skarbowi Państwa. Jeżeli na nieruchomości wchodzącej w skład przedsiębiorstwa, którego składniki są obciążone zastawem, znajdują się ruchomości wniesione do pomieszczenia wynajętego, to kolizja pomiędzy zastawem na składnikach przedsiębiorstwa a przywilejem wynajmującego rozstrzygana jest przez ustalenie daty powstania najmu i daty wpisu zastawu do rejestru. W sytuacji gdy te same

³⁴ *Ibidem*, s. 270.

³⁵ R. Tendle, *op. cit.*, s. 101.

³⁶ *Ibidem*.

składniki obciążone są zastawami wpisanymi do rejestrów, o ich pierwszeństwie rozstrzyga chwila wpisu do rejestru. Wpisy dokonane tego samego dnia mają jednakowe pierwszeństwo (art. 12 ustawy z 1909 r.).

3.2. Zastaw na filmach (*le nantissement de film*)

W prawie francuskim film, jak każda wartość, może być przedmiotem zabezpieczenia w celu uzyskania kredytu. Jednak zabezpieczenie to musi być całościowe. Przedmiotem zabezpieczenia może być sam film oraz prawo autorskie do tego filmu. Kodeks kinematograficzny nie czyni żadnych rozróżnień w tym zakresie. Te same przepisy odnoszą się do zastawu na filmach, jak i do prawa autorskiego do filmu. Przepis art. 33 kodeksu kinematograficznego dla powstania zastawu wymaga umowy oraz wpisu do rejestru prowadzonego przez Narodowe Centrum Kinematografii. Do rejestru tego wpisywane są wszystkie umowy dotyczące produkcji, dystrybucji i wykorzystywania filmów. Zastawnik ma dwa uprawnienia. Po pierwsze, może uzyskać od Narodowego Centrum Kinematografii wszystkie informacje dotyczące dochodów i produktów związanych z wykorzystywaniem i eksportem filmów, na których ustanowione jest jego prawo. Po drugie, może sam sprawdzić stan dochodów i zaspokoić się niezależnie od sprzeciwu innych wierzycieli, nawet korzystających z przywilejów, w kolejności wynikającej z wpisu do rejestru³⁷.

Zastawnik korzysta także z prawa pierwszeństwa (*droit de preference*) i prawa ochrony zastawu (*droit de suite*).

3.3. Zastaw na oprogramowaniu komputerowym

Przedmiotem tego zastawu jest oprogramowanie komputerowe. Ze względu na ograniczenie rozważań do zastawu mającego za przedmiot rzeczy ruchome, należy jedynie stwierdzić, że zastaw na oprogramowaniu komputerowym jest traktowany w prawie francuskim jak hipoteka. Umowa o ustanowienie tego zastawu musi być sporządzona pod rygorem nieważności na piśmie. Zabezpieczenie jest ujawniane w rejestrze. Skutkiem

³⁷ D. Legeais, *op. cit.*, s. 271.

wpisu do rejestru jest skuteczność zastawu wobec osób trzecich. Wpis taki zachowuje skutek przez lat pięć, ale może być odnawiany³⁸.

3.4. Zabezpieczenia sądowe

Zabezpieczenia sądowe powstają wraz z zajęciem rzeczy w celu zabezpieczenia roszczenia. Wierzyciel korzysta wtedy z prawa ochrony zabezpieczenia (*droit de suite*) i z prawa pierwszeństwa (*droit de preference*) zaspokojenia swojej wierzytelności. Początkowo prawo francuskie знаło tylko hipotekę na nieruchomości zabezpieczającą wierzytelność i zastaw sądowy na składnikach przedsiębiorstwa (*nantissement judiciaire du fonds de commerce*). Jednak po reformie procedury cywilnej dotyczącej zaspokojenia się z ruchomości (ustawą z dnia 9.07.1991 r.), wprowadzono także jako środek zabezpieczający zastaw na ruchomościach. To zabezpieczenie ma postać hipoteki na ruchomościach, powstaje bowiem bez przeniesienia posiadania rzeczy na zastawnika.

Jeżeli przedmiotem zastawu jest ruchomość, to ujawnianie zabezpieczenia następuje przez zajęcie rzeczy u osoby, która jest w jej władaniu. Wówczas zabezpieczenie staje się skuteczne względem osób trzecich. Dłużnik dowiadyuje się o powstaniu zabezpieczenia w terminie 8 dni od ujawnienia faktu powstania zabezpieczenia.

4. Przywileje (*les privileges*)

Zgodnie z art. 2095 k.c. franc., przywilej przyznaje wierzytelności pierwszeństwo w stosunku do innych wierzycieli, nawet hipotecznych. W prawie francuskim przywilej traktowany jest jak prawo rzeczowe i ma charakter akcesoryjny w stosunku do wierzytelności, którą zabezpiecza³⁹. Powstaje z chwilą powstania aktu, który go tworzy, o ile zostanie wpisany do rejestru w określonym terminie. Przywileje można podzielić na przy-

³⁸ Instytucja tego zastawu została zmodyfikowana w związku z implementacją do prawa francuskiego dyrektywy Wspólnoty Europejskiej z dnia 14.05.1991 r. ustawą z dnia 10.05.1994 r. Więcej na temat tej reformy [w:] I. G a v a n o n, *Le nantissement de logiciels dans la loi du 10 mai 1991, Quelques commentaires sur une suretés version beta*, JPC (*Juris-casseur périodique*), bm. 1995, edycja E (*entreprise*), I, s. 472; H. C r o z e, *Le nantissement du droit d'exploitation des logiciels*, JCP 1996, edycja E, I, s. 546.

³⁹ D. L e g e a i s, *op. cit.*, s. 278.

wileje ogólne (*les privileges generaux*) i szczególne (*privileges speciaux*). Ogólne powstają na zbiorze rzeczy. Zalicza się do nich przywileje kosztów sądowych (*le privilege pour frais de justice*) i przywileje wynagrodzenia za pracę (*le privilege garantissant les salaires*).

Istnieje również podział przywilejów na te, które mają za przedmiot ruchomości i nieruchomości. Przywileje na nieruchomościach powstają przez wpis do rejestru i dlatego uprawniony korzysta z prawa pierwszeństwa (*le droit de preference*) oraz prawa ochrony przywileju (*le droit suite*), natomiast przywileje na ruchomościach są w większości niejawne. To powoduje, że uprawnionemu nie przysługuje prawo ochrony (*droit de suite*) w związku ze stosowaniem przepisu art. 2279 k.c. franc.⁴⁰

Wyróżnia się także przywileje jawne (podlegające ujawnieniu w rejestrze) oraz niejawne. Wymóg jawności jest postrzegany w literaturze francuskiej jako obowiązek związany z udzieleniem kredytu. Chodzi o ujawnienie zabezpieczenia kredytu względem osób trzecich. Mimo to, w prawie francuskim istnieją nadal przywileje niejawne, do których zalicza się przede wszystkim przywileje ogólne i większość przywilejów na ruchomościach⁴¹.

Ze względu na zakres opracowania omówione zostaną tylko przywileje na ruchomościach. Zalicza się do nich przywileje ogólne (*les privileges mobiliers generaux*) oraz przywileje szczególne (*les privileges mobiliers speciaux*). Do tych pierwszych należy przywilej na rzecz należności przysługujących Skarbowi Państwa (*les privileges du Tresor*). Istnieje także przywilej na rzecz kasy ubezpieczenia społecznego (*le privilege de caisses de Sécurité social*). Pozostałe przywileje mają już charakter szczególny. Do tych ostatnich zalicza się przywilej na rzecz wynajmującego nieruchomość (*le privilege du bailleur d'immeuble*), przywilej na rzecz sprzedawcy rzeczy ruchomej (*le privilege du vendeur de meubles*) i przywilej na rzecz osoby, która naprawia rzecz (*le privilege au conservateur d'une chose*)⁴².

⁴⁰ *Ibidem*, s. 280.

⁴¹ *Credam, Publicité legale et inforamtion dans les affaires*, bm. i r., s. 169.

⁴² *Ibidem*, s. 295-301.

4.1. Przywileje ogólne (przysługujące na całym majątku dłużnika)

Przywilej kosztów procesu został uregulowany w art. 2104¹-2104¹ k.c. franc. i gwarantuje zapłatę wszystkich kosztów poniesionych w celu zabezpieczenia, dochodzenia i egzekucji roszczenia. Jednak koszty te, aby uzyskały przywilej, muszą być faktycznie poniesione w wyżej wymienionych celach. Koszty administracyjne nie są objęte tym przywilejem, natomiast przywilej ten zabezpiecza koszty procesu nawet w postępowaniu upadłościowym i jest wyprzedzany tylko przez szczególny przywilej na rzecz wynagrodzenia za pracę⁴³.

W prawie francuskim wyróżnia się dwa przywileje wynagrodzenia za pracę: zwykły (*ordinaire*) i szczególny (zwany *superprivilege*). Ten pierwszy został uregulowany w art. 2101⁴ i 2104² k.c. franc. i gwarantuje zaspokojenie wynagrodzenia za pracę oraz dodatki (premię, prowizję, nagrody), jeżeli są składnikami tego wynagrodzenia. Należy także zauważyć, że przywilej zwykły zabezpiecza również wierzytelności wynikające z praw autorskich⁴⁴. Wierzytelności zabezpieczone tym przywilejem są ograniczone w czasie do sześciu ostatnich miesięcy pracy.

Przywilej szczególny wynagrodzenia za pracę istnieje tylko w sytuacji ogłoszenia upadłości dłużnika i zabezpiecza należności za pracę nie objęte przywilejem zwykłym. Oprócz tego we Francji istnieje obowiązkowe ubezpieczenie pracodawców, z którego wypłaca się wynagrodzenie pracownikom, które nie może być zaspokojone za pomocą przywilejów (*Assissiation national pour la gestion du regime d'assurances* – w skrócie AGS)⁴⁵.

W końcu ostatnim przywilejem ogólnym jest przywilej wierzytelności powstałej po ogłoszeniu upadłości. Wierzyciele, którzy są zobowiązani z umowy z przedsiębiorstwem, muszą zabezpieczyć płatność przed innymi wierzytelnościami. Jednak ustawa z dnia 25.01.1985 r. ograniczyła podwójnie ten przywilej. Z jednej strony, egzekucja sądowa przedsiębiorstwa może rozpocząć się natychmiast, bez okresu oczekiwania, z drugiej,

⁴³ Orzeczenie Sądu Kasacyjnego Izby Gospodarczej z 19.10.1970 r., *Gazette de Palais* 1971, s. 72.

⁴⁴ D. Legeais, *op. cit.*, 283.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 283-284.

w przypadku likwidacji majątku dłużnika wierzyciele, których wierzytelności powstały w tym okresie (*periode d'observation*), są wyprzedzeni przez wierzycieli zabezpieczonych rzeczowo na nieruchomościach i ruchomościach⁴⁶.

4.2. Przywileje ogólne na ruchomościach (*les privileges mobiliers generaux*)

Przywilej należności Skarbu Państwa gwarantuje zapłatę podatków i innych danin państwowych (np. cła). Długo był niejawnym, ale stopniowo zaczęto go poddawać obowiązkowi rejestracji⁴⁷. Nadal jednak nie dotyczy to wszystkich wypadków jego powstania.

Przywilej na rzecz kasy ubezpieczenia społecznego (*le privilege des caisse de Sécurité social*) zabezpiecza płatność składek dokonywanych przez pracodawcę na ubezpieczenie społeczne w okresie roku od powstania obowiązku zapłaty. Od dnia 1.03.1984 r. podlega on obowiązkowi ujawnienia, jeżeli wierzytelność zabezpieczana przekracza kwotę 80.000 franków. Wpis powinien być dokonany w okresie 3 miesięcy od wymagalności sumy dłużnej⁴⁸.

4.3. Przywileje szczególne na ruchomościach (*les privileges mobiliers speciaux*)

Przywilej wynajmującego nieruchomość (*le privilege du bailleur d'immeuble*) został uregulowany w art. 2101¹ k.c. franc. i zabezpiecza należności właściciela nieruchomości wobec niewypłacalności jego lokatora. Przedmiotem przywileju są rzeczy ruchome należące do lokatora. Przywilej ten jest niejawnym. Uprawnionym do tego przywileju nie będzie jednak tylko właściciel nieruchomości, ale także wynajmujący. Wierzytelnością zabezpieczoną tym przywilejem jest wierzytelność z tytułu czynszu i kosztów związanych z lokalem. Istnieje jednak ograniczenie czasowe, ponieważ zabezpiecza należności za okres jednego roku, jeżeli umowa najmu została zawarta w formie pisemnej z datą pewną. W przypadku najmu rolnego przywilej zabezpiecza wierzytelność za okres ostatnich dwóch lat.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 285.

⁴⁷ Ujawniane są przywileje Skarbu Państwa przysługujące z tytułu podatków, składek na wynagrodzenie za pracę, podatków na związki zawodowe i dodatkowych.

⁴⁸ D. L e g a i s, *op. cit.*, s. 296-297.

Przywilej sprzedawcy ruchomości (*le privilege du vendeur de meubles*). W prawie francuskim sprzedawca korzysta z wielu zabezpieczeń wierzytelności o zapłatę ceny. I tak, przysługuje mu przede wszystkim zastrzeżenie własności rzeczy sprzedanej do czasu zapłaty ceny (*le reserve de propriété*), któremu towarzyszy prawo zatrzymania (*droit de retention*). Oczywiście dotyczy to sytuacji, gdy sprzedaż nastąpiła z takim zastrzeżeniem. Nadto sprzedawcy przysługuje roszczenie windykacyjne, jeżeli został pozbawiony posiadania rzeczy. W związku z tym przywilej sprzedawcy ruchomości okazuje się niezbyt użytecznym sposobem zabezpieczenia jego wierzytelności. Przysługuje jednak sprzedawcy na każdej sprzedanej rzeczy ruchomej i zabezpiecza wszystkie sumy dłużne wynikające z umowy sprzedaży, z wyjątkiem roszczenia o naprawienie szkody i odsetek. Jeżeli jednak rzeczy oznaczone co do gatunku (np. towary) znajdują się w posiadaniu kupującego, sprzedawca traci możliwość realizacji swojego przywileju. Nie dotyczy to rzeczy oznaczonej co do tożsamości. Przywilej ciąży na rzeczy nawet wtedy, gdy rzecz zostanie sprzedana osobie trzeciej. Przywilej wygasa, jeżeli rzecz ruchoma (sprzedana) została połączona z nieruchomością⁴⁹.

Przywilej na rzecz konserwatora rzeczy (wzmianka) przysługuje konserwatorowi, który angażuje swoje środki w celu odnowienia rzeczy⁵⁰.

5. Perspektywy rozwoju

W prawie francuskim występuje wiele odmian zastawów (hipotek, przywilejów) na ruchomościach, które powstają bez potrzeby przeniesienia posiadania rzeczy na wierzyciela zabezpieczonego. Tendencja takiego ukształtowania zabezpieczeń rzeczowych na ruchomościach jest obecnie powszechna. Podobne sposoby zostały ujęte w projekcie konwencji opracowanej przez Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju. Są to zabezpieczenia powstające przez wpis do rejestru, w drodze przeniesienia posiadania rzeczy lub bazujące na prawie własności, a mianowicie zastrzegające prawo własności rzeczy sprzedanej do czasu zapłaty ceny⁵¹.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 300-301.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ C. G a v a l d a, *L'assemblee annuelle du Conseil des gouverneurs de la BERD*, PA 1994, z. 68.

Widać w tym wyraźne wpływy amerykańskiego *security interest*⁵². Ta ostatnia konstrukcja została wykorzystana także w projekcie *UNIDROIT*, dotyczącym międzynarodowych praw zabezpieczających (*international security interests*).

⁵² UCC według strony www.law.cornell.edu/ucc/9/9-102.html. oraz J.J. White, R.S. Summers, *Uniform Commercial Code*, 4 edycja, Hornbook series, Minnesota 1995.